

hám által használt könyvdíszeket és azok németalföldi műhelyekben található megfelelőit. A 16–17. századi magyarországi naptárak hónapképeiről írva Kovács Zsuzsa a teljesség igényével gyűjtötte össze az egyes nyomdák naptáraiban előforduló, a hónap jellegzetes mezei munkáit ábrázoló képecskéket, bemutatva, hogy ahány nyomda, annyi egymástól eltérő metszet. (A rendelkezésre álló terjedelem miatt csak az októberi hónapképek reprodukciói szerepelnek a tanulmányban.)

A kötet történetét Rozsondai Marianne *Lucas Coronensis budai könyvkötő a 16. század elején* című dolgozata képviseli. A szerző rekonstruálja a budai mester könyvkötéshez használt bélyegzőit, és ezek jellegzetességei alapján a mester több munkáját azonosítja. Nem látja azonban megalapozottnak a korábbi kutatók véleményét, amely

szerint Lucas mester Mátyás könyvkötője lett volna.

A most bemutatott tanulmánykötet tervezője (Haiman György) a kiadó (Borda Lajos) nagyvonalúságának és jó ízlésének köszönhetően a jó minőségre és művészi könyvalkotásra koncentrált, és sikerült e tárgyukban eltérő tanulmányokat és az azokhoz járuló sokféle képanyagot művészi egységű illusztrált köteté formálni.

A Haiman György által rendkívüli művészi gondossággal tervezett kötetet Gyomaendrődön a Kner nyomdában nyomtatták, hetven számozott példányban. Ez a kötet egyúttal Borda Lajos antikvárius könyv- és nyomdatörténeti kiadványokat pártoló tevékenységének újabb bizonyítéka, lévén a Borda Antikvárium bibliofil kiadványainak második darabja.

Vizkelety András

HERMÁNYI DIENES JÓZSEF SZÉPPRÓZAI MUNKÁI

Sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta S. Sárdi Margit. Budapest, Akadémiai Kiadó–Balassi Kiadó, 1992. 715 l. 2 t.

Hermányi Dienes József az irodalomtörténeti közhely szerint „ismeretlen 18. század” többször felfedezett, majd elfelejtett szerzői közé tartozik. Szórványos említések és szövegrészek közreadása után az igazi felfedezés csak századunkban történt meg. Kelemen Lajos (1925) és György Lajos (1943) szövegkiadását követően Tolnai Gábor irányította rá a figyelmet *A magyar felvilágosodás előzményeiről* tartott felolvasásában, majd Klaniczay Tibor *Demokritus*-kiadása és értékelése (1960) határozta meg Hermányi máig is érvényes helyét a magyar irodalom fejlődés-vonalában. Gyenis Vilmos – több tanulmány mellett – kandidátusi disszertációt írt Hermányi Dienesről, munkájának közreadását és a tervezett kritikai kiadást azonban sajnálatosan korai halála megakadályozta. S. Sárdi Mar-

gitnak köszönhető, hogy Gyenis tanulmányait és kéziratoss disszertációját kollégialis tisztelettel és alázattal sajtó alá rendezte (Irodalomtörténeti füzetek 124. 1991.), és ő vette át a kritikai kiadás csupán szándékban létező örökségét is.

Hermányi Dienes lenyűgöző méretű (korabeli vélemények szerint 158 kötetnyi) irodalmi hagyatékának csupán töredéke ismert, a kéziratok túlnyomó többsége romániai könyvtárakban, illetve levéltárakban található. A kritikai kiadás többéves (évtizedes?) munkálatai idején S. Sárdi Margitnak nem volt lehetősége az eredeti kéziratok tanulmányozására, a sajtó alá rendezés fáradságos munkáját a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában őrzött mikrofilmek alapján végezte el. A szépprózai munkákat felsorakozta-

tó vaskos kötet tartalmazza az összes – e műfajba sorolható – szöveg kritikai jegyzetekkel ellátott kiadását, figyelembe véve és a kéziratok alapján javítva az eddigi kiadások hibáit is. Rendkívül ökonomikus bevezetőjében S. Sárdi Margit nagymértékben támaszkodik az elődök megállapításaira és saját megjegyzéseit főleg a kéziratok hagyaték feltárására, a sajtó alá rendezés problémáira korlátozza. Mindezt azért tartjuk szükségesnek hangsúlyozni, mert fel szeretnénk hívni a figyelmet arra a szerzői magartásra, amelyet Sárdi Margit megtestesít, nevezetesen: az elődök munkájának tiszteletére és a személyes ambíciók háttérbe szorítására. S. Sárdi Margitnak minden lehetősége meg lett volna arra, hogy Hermányi Dienes Józsefről a hozzáférhető teljes anyag ismeretében monográfiát írjon vagy legalábbis hatalmas bevezető tanulmánnyal nehezítse meg a kötetet. A tudósi önmegvalósítás helyett azonban az alázatot választotta, hosszú időt töltve a tudóskolléga és tanár, Gyenis Vilmos félbemaradt munkájának jegyzetelésével, majd ugyanilyen lelkiismeretességgel készítve el a kritikai kiadás hatalmas jegyzetapparátusát. A recenzió megírásakor csak remélni tudjuk, hogy filológusi teljesítménye méltóvá teszi S. Sárdi Margitot arra, hogy munkája kandidátusi disszertációként is elfogadtassék.

A Hermányi Dienes József szépprózai műveit tartalmazó kritikai kiadás a *Régi Magyar Prózai Emlékek* sorozat 5. köteteként jelent meg, a sorozat eddigi tapasztalatai és a szövegkritikai szabályok alkalmazása alapján. A betűhív szövegeket lapalji jegyzetek kísérik, a tárgyi jegyzetek és a kézirastra vonatkozó tudnivalók a kötet végén található, majd négyféle mutató és kép-, illetve térképmelléklet teszi teljessé a kiadást. A jegyzetelésben S. Sárdi Margit a lehetőségei szerinti maximumra törekedett, az olvasót szinte minden létező

információval ellátva. Hermányi Dienes szövegei meglehetősen nehéz helyzet elé állították a sajtó alá rendezőt, mert a rendkívül sok név és helységnév a korabeli erdélyi viszonyok aprólékos megismerését igényelte. S. Sárdi Margit lelkiismeretességét és tudását bizonyítja a mintegy hetven oldalnyi annotált névmutató, amely a további kutatás számára akár személyi adattárként is használható. A helynévmutató külön érdeme, hogy nemcsak a korabeli magyar nevet, hanem a román és a szász névalakot is megadja a megyei azonosítással együtt.

A kötet Hermányi Dienes kilenc művét tartalmazza, nagy részük most jelent meg első ízben nyomtatásban. A nyomtatásban először napvilágot látott művek közül ki kell emelni az *E biographia Nicolai Bethlen* címen fennmaradt kéziratot, amely „Bethlen Miklós önéletírásának epikus részeiből készült, egyéni ízlésű kivonat”. S. Sárdi Margit az eredeti Bethlen-művel összevetve alakította ki sajtó alá rendezői véleményét, és választotta ki a két fennmaradt kéziratból a közlésre alapszöveggként méltónak találtatott variációt. De nem volt mindig ennyire könnyű a választás, hiszen a nyomtatott kiadás hiánya ellenére Hermányi Dienes munkái kedvelt olvasmányai voltak a XVIII. századi erdélyi olvasóközönségnek, a kéziratok több másolatban maradtak fenn, a variánsok felkutatása és összevetése alaposan megnehezítette a sajtó alá rendező munkáját. A *Püspökök élete* cím alatt emlegetett életrajzyűjtemény például öt teljes és négy töredékes másolatban ismeretes. S. Sárdi Margit valamennyi kéziratot összevetette és a variánsok eltéréseit jegyzetekben sorakoztatta fel. Éppen ezért ugyanazt kell a kiadás érényeként és hibájaként megneveznünk: a jegyzetelés aprólékosságát és bonyolultságát. A szövegkritikai jegyzetek az eredeti levélszámozásra vonatkoznak és gyak-

ran egy-egy nyomtatott oldalon meghaladják a főszöveg sorszámát. A nagyszámú szövegeltérés eredményeként egy-egy levélen többször is újból kell kezdeni az abc-t, azaz a–z, aa–zz, aaa–zzz jelű jegyzeteket is kénytelen a sajtó alá rendező használni, az olvasó nem túl nagy gyönyörűségére. Ahol viszont kevés a jegyzet, például a *Demokritus*-kiadásnál, ott meg az egy lapon kétszer is újrakezdődő (mert levélszámra utaló) azonos abc okoz nehézséget. A szöveg folyamatos olvasását megnehezíti az is, hogy a szómagyarázatok részben a lap alján, részben csupán a kötetvégi listán szerepelnek, időnként azonban mindkét helyen. Nincs teljesen szétválasztva a tárgyi jegyzetek és szómagyarázatok „feladatköre” sem. Néhány szó mindkét helyen megmagyaráztatik, például garázdálkodik, zsobrák, göcsöre, mások egyik jegyzetanyagban sem találhatók, például paroch (426.), vitorlás pástétom (427.). A névmagyarázatok között találunk olyan, az eredeti szövegből kivett magyarázó szót, amely korábban már értelmezésre szorult, például Szakáll bég – a magyarázat szerint: vacans pap Udvarhelyen. Csak az eredeti szöveg lapalji jegyzetéből derül ki, hogy a „széles és tömött Szakállú Vén Prédikátor vala Udvarhelyen Vácantiába” kifejezés szolgálaton kívüliséget jelent. A névmutató sajnos csak az eredeti szövegekre utal, a tárgyi jegyzetekben a neveket nem tudjuk visszakeresni. Általában a visszakeresés meglehetősen bonyolult és ebben az esetben a

kiadó feladata lett volna, hogy lehetőséget adjon a sajtó alá rendezőnek valamilyen ésszerűbb megoldásra. Véleményünk szerint nagymértékben megkönnyítette volna a kötet használatának a dolgát, ha legalább a jegyzetekben megvalósították volna az élőfejek rendszerét. Miután a tárgyi jegyzetek nagy száma miatt minden mű jegyzet-számozása újra indul, olvasás közben állandó gondot okoz az éppen kézben lévő mű jegyzeteinek megkeresése.

A fentiekben túl bonyolultnak talált jegyzet- és mutatórendszerből azonban sajnálatos módon hiányzik a felhasznált irodalom jegyzéke, ezeket az információkat (azaz főleg a Hermányi Dienesre vonatkozó szakirodalmat) több helyről, az előszóból, a tárgyi jegyzeteknek az egyes művekre vonatkozó bevezetőjéből és magukból a jegyzetekből lehet csupán összegyűjteni. Néhány hiány a rövidítésjegyzékben is kimutatható, például van MKSz, MNy, de nincs ItK, It, OL, OSZK.

A több mint hétszáz lapos szövegkiadás elhanyagolandó hiányosságainak kipécézése csupán arra utal, hogy a recenzens hiába keresett, nem talált súlyosabb kivetnivalót a terjedelmes kötetben. Lelkiismeretes és pontos munkával találkozott és szeretné remélni, hogy Hermányi Dienes művei nemcsak kuriózitásuk okán, hanem éppen a hatalmas ismeretanyagot összefoglaló jegyzetek miatt a XVIII. század kutatóinak megkerülhetetlen kézikönyvévé válnak.

Németh S. Katalin

KÉTSZÁZ ÉVES AZ EGRI FŐEGYHÁZMEGYEI KÖNYVTÁR 1793–1993

Emlékkönyv. Szerkesztette: Antalóczi Lajos. Eger, Főegyházmegyei Könyvtár, 1993. 343 l.

Ma, amikor a könyvesboltok és az aluljárók könyvespultjai roskadoznak az igénytelen kivitelű, papírkötésű, sajtóhibákkal teli, hivalkodó és ízléstelen

címlapú könyvektől, öröm kézbe venni az Egri Főegyházmegyei Könyvtár emlékkönyvét. Az elegáns, bordó bőrkötésű, színes fotókkal illusztrált szép